

Avstraliya bilan bog'liq faktlar

Mamlakatdagi ikki yirik – Sidney va Melburn shaharlari ulardan qay biri poytaxt bo'lishi mumkinligi borasida o'zaro kelisha olmaganlaridan so'ng 1824-yilda Kamberri qishlog'i o'rnida poytaxt shahar Kanberraga asos solingan. Poytaxt yuqoridagi shaharlarni aynan o'rtasida joylashgan. Biroq, Avstraliya konstitutsiyasining 125-moddasiga ko'ra «Yangi Janubiy Uels shtati ichida, lekin Sidney shahridan 100 mildan kam bo'lmagan uzoqlikda» qurilgan. Kanberra nomi aborijenlarning “ngambri” yoki “kamberi” so'zidan olingan.

– Qator shtatlar o'zlarining davlat bayramlariga ega (lekin shunga qarmay mehnat qonunchiligini buzmasligik uchun barcha shtatlarda bayramlar soni bir xil qilingan).

– Avstraliya pul birligi (Avstraliya dollari, AUD) dunyodagi birinchi plastik pul hisoblanadi.

– Buyuk Britaniyadan muhojirlar kelishi saqlanib qolgan bo'lsa-da, mamlakatga eng ko'p sonli muhojirlar Xitoy va Hindistondan keladi.

23-§. Okeaniya xalqlarining tarixiy-etnik tavsifi

Okeaniya – Tinch okeanining markaziy va g'arbiy qismlaridagi orollar to' dasidan iborat bo'lib, uning tarkibiga 10 mingga yaqin, asosan, mayda orollar kiradi. Okeaniya Avstraliya bilan bir qit'a hisoblana-di. Orollarning umumiy maydoni 1. 26 mln kv. km. Shuning 80 foizi Yangi Gvineya va Yangi Zelandiya orollariga to'g'ri keladi. Aholisi 3 5162 670 kishini tashkil qiladi (2011-yil).

Okeaniyaning tarixiy madaniy rayonlarga bo'linishi uning geografik bo'linishga mos bo'lib, asosan, 3 ta yirik viloyatga: janubi-g'arbiy qismdagi «qora orollar», deb nom olgan Melaneziya (Yangi Gvineya, Bismark arxepelagi, Solomonov orollari, Santa-Krus, Yangi Gibriddlar, Yangi Kaledoniya, Luayota, Fiji va boshqa mayda orollar), Osiyo sohillariga yaqin mayda orollardan iborat Mikroneziya (Marians orollari, Karolinsk, Marshall Gilbert orollari va ikkita ajratilgan – Oshen va Nauru orollari) hamda uning sharqiy va shimoli-g'arbidagi bepoyon Tinch okeanida tarqoq joylashgan Polineziya – “ko'p sonli orollar”ga (Tonga, Saza, Taita, Markiz, Gavay, Tuamotu, Tubuai, Gamba, Xorn, Uollis, Tushu, Tokelau, Feniks, Layn, Kuka orollari, Pitkern, Pasxi kabi alohida orollar va boshq.) bo'linadi.

Antropologik va lingvistik jihatdan ham polineziyaliklar Janubiy Osiyoga borib taqaladi. Ular til va madaniy qiyofasi bilan umumiy xarakterga ega bo'lsa-da, irqiy jihatdan negro-avstraloid va mongoloidlar aralashmasidan tashkil topgan o'ziga xos tipdan iborat. Malayya-polineziya til oilasiga kirgan indoneziya tiliga yaqin ekanligi ham polineziyaliklarning vatani Osiyo bilan bog'liq degan fikrni ma'qullaydi. Moddiy va ma'naviy madaniyat belgilarining ancha qismi ham polineziyaliklarni Indoneziya va Hindi-Xitoy (Malayziya) bilan bog'laydi.

Okeaniya orollarining yevropaliklarga ma'lum bo'lishi F. Magellan ekspeditsiyasidan (1521-yil) boshlandi. XVI asr oxirlarigacha ispan va portugal dengizchi sayyohlari Mikroneziya, Solomon va Melaneziyadagi boshqa orollarni topdilar. 1642 – 1643-yillarda A. Tasman ekspeditsiyasi Yangi Zelandiya, Tonga va Fiji orollarini tadqiq qildi. XVII asr oxiri – XVIII asr boshlarida ingliz va fransuz dengizchi sayyohlari Okeaniyaning markaziy va sharqiy qismidagi orol-

Papualar

larga yetib boradilar. J. Kuk tomonidan Tuomotu, Tonga, Yangi Gebrid, Yangi Kaledoniya, Gavayi orollari, Kuk orllari va boshqalar kashf etildi. XIX asrda Okeaniyaning tadqiq qilinishiga I. F. Kruzenlitern, Yu. F. Lisyanskiy, F. F. Belinsgauzen, M. P. Lazerev, O. E. Kotsebu, F. P. Litke va boshqalar katta hissa qo'shdilar. N. N. Mikluxa-Maklay Okeaniyadagi Yangi Gvineya va boshqa orollar aholisining antropologiya va etnografiyasi, xo'jaligi to'g'risida ma'lum ma'lumotlar to'plagan.

Okeaniyaning tub aholisi 4 yirik guruhga bo'linadi: *papuaslar, melanizlar, polinezlar va mikronezlar*. Ular bir birlaridan tashqi qiyofasiga ko'ra farqlanib, turli irq'larga kiradi. Chunonchi, papuaslar va melanizlar avstroloid bo'lsalar polinezlar va mikronezlar mongoloid irq'iga kiradi. Umuman olganda, Okeaniyaga yevropaliklar kela boshlagan vaqtda (XVI asr boshi) u yerda taxminan 3,5 mln aholi yashagan. Begunoh

o'ldirish, chetdan olib borilgan yuqumli kasalliklar va boshqalar natijasida aholi keskin kamaygan. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida aholi soni tez o'sa boshladi.

Etnik tarkibiga to'xtalsak, okeaniyada irqi, tili, tarixi va madaniyati jihatidan o'zaro keskin farq qiluvchi xalqlar yashaydi. Ularni soni jihatdan ikki qismga: mahalliy aholi va ko'chib borgan aholiga bo'lish mumkin. Okeaniyaning mahalliy aholisi polineziya, melaneziya va mikroneziya antropologik tiplarga mansub. Mahalliy aholining bir qismi malay-polinez tillarida, boshqa qismi papua tillarida so'zlashadi. Papua tillari bir necha guruhlariga bo'linadi. Lekin Okeaniya xalqlarining til guruhlari ularning mavjud etnik va madaniyati jihatidan yaqinligiga to'la muvofiq emas.

Okeaniya tillarini shartli ravishda ikki asosiy guruh: 1) okeaniya tarmog'iga kiruvchi austroneziya lingvistik oilasi, aynan bu tilda melaneziyaliklar, polineziyaliklar va mikroneziyaliklar so'lashadilar; 2) papuas tillari, bu turkumga hech bir mashhur tillar oilasiga kirmaydigan tillar kiradi. Yangi Gvineya papuaslari va unga tutash bo'lgan boshqa orollarda yashovchi mahalliy aholi aynan shunday tilda gaplashishadi.

Umuman olganda, Okeaniya tillari 21 guruhga, guruhlar esa guruhchalarga bo'linadi. Ko'pchilik Okeaniya tillarining fonologik tarkibi sodda: 3 qator portlovchi undoshlari: jarangli, jarangsiz va burun undoshlari bo'lib, hosil bo'lish o'rniga qarab 5 ga ajratiladi. Grammatik jihatdan Okeaniya tillari analitik tillarga mansub, har bir so'z turkumining o'ziga xos xususiyatlari bor. XIX – XX asr boshlarida bir necha o'nlab Okeaniya tillari uchun lotin grafikasi asosida yozuvlar yaratilgan, lekin bu tillar aksariyat adabiy til sifatida rivojlanmadi. Okeaniya tillarini o'rganish XIX asrda boshlanib, XIX asrning 50-yillarida avj ol-